

Renata KOZIEŁ

<https://orcid.org/0000-0002-5193-2364>

(Uniwersytet Śląski)

***LEICHTE SPRACHE* – UPROSZCZONY JĘZYK NIEMIECKI I JEGO ZNACZENIE W SKUTECZNEJ KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ**

Summary

***Leichte Sprache* – simplified german language and its meaning in effective social communication**

Leichte Sprache is addressed to people with intellectual and learning disabilities and also to other groups with difficulties in reading and understanding standard written texts. The equivalent to *Leichte Sprache* in English-speaking countries is a concept of *Easy-to-read*. The aim of the article is to show the characteristic features of the *Leichte Sprache* phenomenon, to give a short description of its basic principles by means of German examples, as well as to discuss the potential and significance of the phenomenon from the perspective of social communication, as well as from the perspective of didactics of German as a second language.

Keywords: simplified German language, social communication, functional illiteracy, German as a second language.

1. Wstęp

Język standardowy, jakim w masowej komunikacji instytucji publicznych ze społeczeństwem posługują się urzędy, firmy, organizacje, a nawet media, nie zawsze jest zrozumiały dla wszystkich członków danej społeczności. W każdej populacji istnieją bowiem osoby dotknięte różnego rodzaju zaburzeniami poznawczymi, mające trudności z czytaniem oraz ze zrozumieniem podstawowych przekazów i komunikatów społecznych. Mając jednak na względzie fakt, że skuteczna komunikacja jest warunkiem koniecznym do właściwego funkcjonowania społeczeństw, wiele krajów promuje ideę redagowania najważniejszych komunikatów społecznych przy pomocy uproszczonych wariantów języka standardowego. W Niemczech istnieje kilka

rodzajów *prostego języka*, jednym z nich jest *Leichte Sprache* (LS). Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie najważniejszych założeń tej koncepcji, omówienie podstawowych zasad redagowania tekstów w LS, scharakteryzowanie grupy docelowej oraz omówienie znaczenia tego zjawiska dla komunikacji społecznej w świetle najnowszych przepisów, dotyczących inkluzji językowej i polityki informacyjnej społeczeństw. Ponieważ twórcy *Leichte Sprache* widzą w swojej koncepcji także duży potencjał dydaktyczny i kierują ją również do osób słabo znających język niemiecki, spróbujemy w dalszej części tekstu ocenić ją także z perspektywy dydaktyki nauczania języka niemieckiego jako drugiego (L2).

2. Powstanie koncepcji *Leichte Sprache*

Leichte Sprache (LS), czyli uproszczony wariant języka niemieckiego¹, stworzony przez organizację *Netzwerk Leichte Sprache* (NLS) funkcjonuje w pisemnej komunikacji społecznej krajów niemieckojęzycznych² od roku 2006³. Bezpośrednim impulsem przyczyniającym się do powstania i spopularyzowania idei LS w Niemczech były względy polityczne⁴, a dokładniej mówiąc, przyjęcie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w roku 2006 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Artykuł 9 tej Konwencji mówi o konieczności inkluzji językowej, czyli o włączaniu osób z zaburzeniami i deficytami poznawczymi do komunikacji językowej społeczeństw oraz wskazuje na konieczność zniesienia wszelkich barier w tym zakresie. Pod pojęciem komunikacji jest tutaj rozumiany zarówno dostęp do tekstów pisanych za pomocą takich środków, jak pismo Braille'a czy ścieżka dźwiękowa, jak i dostosowywanie tekstów do norm prostego języka. W roku 2008 konwencja ta weszła w życie, a konieczność redagowania prostych, przystępnych i zrozumiałych tekstów w komunikacji społecznej stała się faktem. Stowarzyszenie *Netzwerk Leichte Sprache*,

¹ Razem z dwoma innymi formami prostego języka niemieckiego, *Einfache Sprache* i *bürgernabe Sprache* wpisuje się on w ogólnościatowy trend, który powstał w ramach globalnego ruchu społecznego *Plain Language*. Zgodnie z jego założeniami zaczęto w komunikacji społecznej dostosowywać teksty do ściśle określonych norm przystępności. Proces ten dotyczył przede wszystkim tekstów powszechnych w masowej komunikacji instytucji publicznych ze społeczeństwem, jak np. rachunki za media, wyniki badań lekarskich, opisy lekarstw, polisy ubezpieczeniowe, pisma z banków, wszelkiego rodzaju umowy konsumenckie czy regulaminy (por. T. Piekot, G. Zarzeczny, E. Moroń, *Upraszczanie tekstu użytkowego jako (współ)działanie. Perspektywa prostej polszczyzny*, [w:] S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, T. Piekot (red.), *Działania na teście. Przekład – redagowanie – ilustrowanie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015, s. 99–100).

² W Austrii ten wariant języka znany jest bardziej pod nazwą *Leicht Lesen* (por. A. Stefanowitsch, 2015, 32).

³ A. Stefanowitsch, *Einfache Sprache für eine komplexe Welt: Ein Paradoxon (nicht nur) des Fremdsprachenunterrichts*, „ÖDaF-Mitteilungen” 2015, nr 31(2), s. 32–44.

⁴ Dlatego też niektórzy językoznawcy zaliczają ten wariant języka do grupy *politolektów* (por. G. Antos, *Leichte Sprache als Politolekt – Anmerkungen zu den Einflussfaktoren: Verständlichkeit, Fremdheit und Transaktionskosten*, [w:] B. Bock, U. Fix, D. Lange (red.), „*Leichte Sprache*” im Spiegel theoretischer und angewandter Forschung, Frank & Timme, Berlin 2017, s. 129–143).

mające na celu wspieranie edukacji poprzez wykorzystanie i rozpowszechnianie prostego języka niemieckiego, opracowało wówczas pierwsze zasady formułowania tekstów w uproszczonym wariantcie języka⁵. *Leichte Sprache* uzyskał od razu⁶ akceptację i wsparcie finansowe organizacji rządowych oraz oficjalny status języka służącego do praktycznej realizacji wytycznych, związanych z inkluzją językową osób niepełnosprawnych. Koncepcja ta pozwoliła osobom dotkniętym różnymi deficytami intelektualnymi na swobodne poruszanie się i funkcjonowanie w przestrzeni publicznej bez pomocy osób trzecich.

Jako ciekawostkę należy dodać, że do roku 2015 język ten nie był przedmiotem zainteresowania ani lingwistów, ani pedagogów, a większość wytycznych, odnoszących się do redagowania tekstów w LS, które obowiązują do dzisiaj⁷, została opracowana w sposób mniej lub bardziej intuicyjny, na podstawie współpracy z grupą osób dotkniętych różnymi zaburzeniami poznawczymi, testującymi na sobie zrozumienie ocenianych tekstów. Organizacja *Netzwerk Leichte Sprache* nie dysponowała więc podbudową teoretyczną, ani też nie opierała propozycji dostosowania języka standardowego do potrzeb swoich odbiorców na badaniach naukowych, sprawdzających stopień trudności i przystępności tekstu czytanego. Również dzisiaj stowarzyszenie to zatrudnia osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub z trudnościami w nauce, ponieważ – zgodnie z filozofią NLS – są one jednocześnie odbiorcami oraz najbardziej kompetentnymi specjalistami, będącymi w stanie ocenić właściwy stopień uproszczenia i przystępności danego tekstu. Z perspektywy czasu widać jednak, że grupa docelowa LS jest dużo bardziej heterogeniczna i zróżnicowana, niż grupa „testerów” oceniających rozumienie tekstu w NLS, na co uwagę zwrócili m.in. naukowcy z ośrodka uniwersyteckiego w Hildesheim⁸. Od kilku lat prowadzą oni własne badania nad LS (zarówno o charakterze teoretycznym, jak i empirycznym), dzięki czemu opracowane zostały na nowo reguły dotyczące dostosowywania tekstów do potrzeb osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ze słabo rozwiniętą umiejętnością rozumienia tekstu czytanego⁹. Wytyczne opracowane przez obydwie instytucje postaramy się dokładniej omówić w dalszej części tekstu.

3. Zasady redagowania tekstów w *Leichte Sprache*

Zasadą każdego prostego języka jest sposób organizacji tekstu, zapewniający przeciętnemu obywatelowi szybki dostęp do zawartych w nim informacji¹⁰. Zgodnie

⁵ Por. A. Stefanowitsch, op. cit., s. 32.

⁶ Wielu językoznawców zarzuca ówczesnym władzom, że akceptacja koncepcji LS, jako ogólnie uznanej koncepcji prostego języka, była zbyt bezkrytyczna (por. A. Lasch).

⁷ Por. http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf.

⁸ Forschungsstelle Leichte Sprache pod kierunkiem prof. Christiane Maaß.

⁹ Por. Ch. Maaß, *Leichte Sprache. Das Regelbuch*, 2015, oraz U. Bredel, Ch. Maaß, *Leichte Sprache. Theoretische Grundlagen. Orientierung für die Praxis*, 2016.

¹⁰ T. Piekot, G. Zarzeczny, E. Moroń, op. cit., s. 100.

z tymi założeniami, standard prostego języka wyznaczają konkretne zasady i normy, które równocześnie stają się zbiorem wskazówek dla autorów tekstów. Dlatego też proces ich upraszczania, choć obejmuje wyłącznie powierzchnię struktury przekazu, a nie jego merytoryczną zawartość, nie powinien być intuicyjnym działaniem autora, lecz powinien uwzględniać opracowane przez językoznawców normy i zasady odpowiadające standardom prostego języka¹¹. Również w przypadku *Leichte Sprache* zbiór zasad, według których redagowane są teksty, odnosi się do kilku różnych płaszczyzn języka. Są to przede wszystkim uproszczenia na poziomie słownictwa, gramatyki, składni, ortografii i interpunkcji, oraz struktury tekstu. Wytyczne zestawione w katalogu określają również rodzaj i kolor czcionki, odstęp, tło, a także preferowany format tekstu¹².

I tak, spośród 120 zasad, opracowanych przez *Netzwerk Leichte Sprache*, tylko kilka odnosi się do tekstu jako całości. Autorzy podkreślają w nich przede wszystkim ważną funkcję nagłówków i śródtytułów, które są niezbędne dla właściwej struktury tekstu, ułatwiającej jego zrozumienie. Wskazują także na konieczność formułowania krótszych wypowiedzi, tak, aby jedno zdanie zajmowało tylko jedną linię. Przy dłuższych sformułowaniach zalecają ich dzielenie na krótsze frazy (np. *Bitte rufen Sie mich an. Oder schreiben Sie mir*¹³), tak, aby każda nowa informacja była podana w osobnym zdaniu, a najlepiej w nowej linii tekstu (lub w przypadku informacji bardzo ważnych, na nowej stronie). Wskazane przy tym jest także dzielenie tekstu przez łamanie wierszy; zabrania się natomiast kontynuacji zdania na następnej stronie.

Nie trudno zauważyć, że te dość pobieżne i ogólnikowe zasady nie uwzględniają zupełnie kwestii spójności tekstu. Przyczyną tego są z pewnością kolejne wytyczne, odnoszące się do redukcji na poziomie składni i gramatyki. Teksty sformułowane w LS nie mogą zawierać zdań podrzędnie złożonych (zredukowana jest więc wielkość spójników w tekście). Zalecana jest bardzo prosta budowa zdań, preferowane są zdania rozpoczynające się od podmiotu¹⁴, a wszelkie dłuższe wypowiedzi muszą zostać odpowiednio uproszczone i sparafrazowane¹⁵. Z tekstów LS eliminuje się również konstrukcje zdań pytających, stronę bierną, tryb przypuszczający oraz formy czasu przeszłego *Präteritum*¹⁶. Szczegółowe wytyczne dotyczą także negacji. Jeśli zdanie musi zawierać negację, należy użyć przeczenia *nicht* (nawet jeśli jest to sprzeczne z zasadami gramatyki) i zrezygnować z przeczenia *kein*¹⁷. Jedną z ostatnich ważnych

¹¹ Ibidem, s. 101.

¹² Por. *Leichte Sprache: Ein Ratgeber*, Netzwerk Leichte Sprache, 2014, http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf.

¹³ Por. http://www.leichtesprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf

¹⁴ *Wir fahren zusammen in den Urlaub* zamiast *Zusammen fahren wir in den Urlaub* (por. http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf).

¹⁵ Np. zamiast zdania *Wenn Sie mir sagen, was Sie wünschen, kann ich Ihnen helfen* preferowane jest *Ich kann Ihnen helfen. Bitte sagen Sie mir: Was wünschen Sie?* (por. http://www.leichtesprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf).

¹⁶ Zamiast czasu *Präteritum* preferowany jest czas *Perfekt*.

¹⁷ *Wir haben heute nicht Kuchen gebacken* zamiast *Wir haben heute keinen Kuchen gebacken* (por. http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf).

reguł gramatycznych jest rezygnacja z użycia rzeczowników w dopełniaczu, które należy zastąpić konstrukcją z *von*, bardziej czytelną dla odbiorców LS.

Kolejne wytyczne odnoszą się do kilku praktycznych wskazówek dotyczących zapisu liczb, skrótowców oraz zasad ortograficznych. Zgodnie z zaleceniami do zapisu dat oraz innych danych liczbowych należy używać wyłącznie cyfr arabskich¹⁸. Dość zaskakująco brzmi kolejna zasada, czyli zastępowanie dokładnych liczb wyrażeniami ogólniejszymi, dotyczącymi ilości bądź wielkości, np. stosowanie określeń *lang* (*długo*), *vielen* (*dużo*), *einige* (*niektóre*) lub *wenige* (*mało*), zamiast precyzyjnych danych liczbowych, szczególnie wtedy, gdy liczby te są wysokie, np. *vielen Menschen* (*wielu ludzi*) zamiast *14.795 Menschen*, a w przypadku dat historycznych np. *vor langer Zeit* (*dawno temu*) zamiast *im Jahre 1867*¹⁹ (*w roku 1867*).

Inna ważna reguła dotyczy zapisu wyrazów złożonych, które są tak charakterystyczne dla języka niemieckiego. Poszczególne elementy złożenia powinny zostać rozdzielone myślnikami, np. *Bundes-Gleichstellungs-Gesetz* (zamiast *Bundesgleichstellungsgesetz*), *fest-nehmen*, *fest-halten* (zamiast *festnehmen*, *festhalten*), itd. Z niektórych zasad ortografii oraz znaków interpunkcyjnych, np. ze średnika, przecinka, czy znaku % należy zupełnie zrezygnować, ponieważ są one całkowicie niezrozumiałe dla odbiorców. Ta sama zasada dotyczy skrótowców. Powinny one zostać wyeliminowane z tekstu, na korzyść pełnego zapisu wyrazów. Wyjątek stanowią skróty bardzo znane i powszechnie używane, np. *WC* czy *LKW*.

Następna grupa wytycznych odnosi się do struktury języka. I tak, jedna z głównych zasad przypomina o tym, że do odbiorców LS należy zwracać się z szacunkiem, używając w wypowiedziach formy grzecznościowej *Sie* (*Pan*, *Pani*, *Państwo*), zamiast formy *du* (*ty*). Bardzo ważne jest także unikanie stylu nominalnego, charakterystycznego np. dla języka prawniczego czy urzędowego²⁰. Kolejne ograniczenia dotyczą doboru słownictwa. Preferowane są słowa proste i krótkie, bardziej potoczne stylistycznie (np. *erlauben* zamiast *genehmigen*, *Bus* zamiast *Omnibus*). Zdecydowanie należy unikać pojęć abstrakcyjnych, słów pochodzenia obcego oraz terminologii fachowej (np. zamiast słowa *Workshop* należy użyć *Arbeits-Gruppe*). Jeśli celem tekstu jest objaśnienie jakiegoś terminu, należy go zdefiniować eksplicytnie²¹, poprzez podanie konkretnych przykładów. Wskazane jest także używanie słów, które bardziej precyzyjnie określają dane zjawisko lub przedmiot, np. *Bus und Bahn* (*autobus i kolej*), zamiast *öffentlicher Nahverkehr* (*publiczna komunikacja miejska*). Kolejna redukcja i uproszczenie dotyczy synonimów, których należy unikać, stosując konsekwentnie jedno określenie

¹⁸ Przy zapisie dat należy np. zrezygnować z zer poprzedzających dzień lub miesiąc, np. *3.3.2012* lub *3. März 2012* zamiast *03.03.2012* (por. http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf).

¹⁹ Por. ibidem.

²⁰ *Morgen wählen wir den Heim-Beirat* zamiast *Morgen ist die Wahl zum Heim-Beirat* (por. http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf).

²¹ Propozycja eksplicytnego zdefiniowania hasła *berufliche Rehabilitation* wygląda następująco: *Herr Meier hatte einen schweren Unfall. Jetzt lernt er einen anderen Beruf. Das schwere Wort dafür ist: berufliche Rehabilitation* (por. http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf).

w całym tekście, np. w opisie działania leku nie należy stosować zamiennie rzeczowników *Tablette (tabletkę)* i *Pille (pigułkę)*, ponieważ mogłoby to wprowadzić czytelnika w błąd. Autorzy zestawienia radzą także, aby zupełnie zrezygnować z obrazowych środków wyrazu, w tym m.in. z metafor, idiomów i frazeologizmów, co jest szczególnie widoczne w tłumaczeniach tekstów literackich (np. bajek) na *Leichte Sprache*²².

Ostatnią grupę reguł stanowią wytyczne odnoszące się do strony wizualnej tekstu. Na podstawie wieloletniej współpracy z osobami, które stanowią grupę docelową LS, ustalono, że preferowaną czcionką jest Arial-14, z odstępem 1,5, w formacie A4. Należy się przy tym wystrzegać stosowania zróżnicowanych typów czcionek oraz wszelkiego rodzaju wyróżnień, np. kursywy (dopuszczalne jest jedynie wytłuszczenie). Ważne jest także tło tekstu, które zawsze powinno być w kolorze jasnym, tak, żeby widoczny na nim był ciemniejszy druk. Tłem nie może być więc ilustracja. Nie oznacza to jednak całkowitej rezygnacji z obrazków. W tekstach można używać ilustracji, fotografii, piktogramów, czy wykresów. Muszą one być jednak dobrej jakości i powinny być adresowane do odbiorców dorosłych (niedopuszczalne są natomiast, dziecięce obrazki, traktujące adresatów uproszczonych tekstów jak osoby małeletnie).

Do tych reguł naukowcy z ośrodka badawczego w Hildesheim dodali jeszcze zasady etyczne, które podkreślają przede wszystkim tzw. „pomostową” funkcję LS²³. Jest to wariant języka, który w przypadku kilku grup odbiorców (m.in. osób z chwilowymi trudnościami w rozumieniu tekstu, jak np. osoby po wypadkach, udarach, itp.) funkcjonuje jedynie jako narzędzie potrzebne do komunikacji społecznej na określonym etapie ich życia. Wraz z rehabilitacją chorych i ich powrotem do zdrowia jego rola znacznie się zmniejsza. Dlatego też celem stosowania LS w komunikacji społecznej nie jest całkowite zastąpienie tekstów redagowanych w języku standardowym językiem uproszczonym, lecz równoczesne prezentowanie obydwu zapisów. *Leichte Sprache* ma więc funkcję towarzyszącą i uzupełniającą, objaśnia, przybliża i precyzuje zapis w języku standardowym, tak, aby jego odbiorcy mieli (w miarę możliwości) szansę na rozwijanie swojej kompetencji rozumienia tekstu czytanego do poziomu, który reprezentuje większość społeczeństwa. Z tego samego powodu nie należy, redagując tekst w LS, używać struktur niepoprawnych bądź niegramatycznych (tzw. *falsches Deutsch*), aby nie uległy one utrwaleniu. Przystępność tekstu i skuteczność komunikacji jest jednak, zgodnie z założeniami autorów najnowszego katalogu reguł, celem nadrzędnym i jest ona ważniejsza niż pozostałe wytyczne.

Porównując obydwie zestawy zasad, według których redagowane oraz tłumaczone są teksty dla odbiorców *Leichte Sprache*, można dojść do wniosku, że najnowsze reguły, opracowane przez ośrodek badawczy w Hildesheim w roku 2016 zasadniczo nie różnią się od tych, które zostały zestawione w roku 2006 przy udziale osób z dysfunkcjami poznawczymi, stanowiących grono ekspertów, oceniających stopień

²² Por. np. K. Gernet, *Mein Märchen-buch in leichter Sprache. 6 Märchen der Brüder Grimm*, Don Bosco Medien GmbH, München, 2017.

²³ Por. Ch. Maaß, *Leichte Sprache. Das Regelbuch*, Lit-Verlag, Münster 2015.

zrozumienia tekstu. Najnowsze opracowanie bazuje na zasadach przyjętych przez *Netzwerk Leichte Sprache*, które zostały jedynie poszerzone i uzupełnione²⁴ oraz inaczej skategoryzowane, co nie wpływa jednak znacząco ani na jakość proponowanych form dostosowania języka standardowego do potrzeb odbiorców LS, ani też na skuteczność komunikacji z grupami docelowymi²⁵.

4. Grupy docelowe uproszczonego języka niemieckiego

Zanim spróbujemy scharakteryzować grupy odbiorców LS, warto zwrócić uwagę na fakt, że w krajach niemieckojęzycznych istnieje kilka wariantów uproszczonego języka niemieckiego. W komunikacji społecznej znajdziemy zarówno teksty zredagowane w *Leichte Sprache (LS)*, jak i w *Einfache Sprache (ES)* oraz *bürgernabe Sprache (BS)*²⁶. Ostatni z wymienionych wariantów prostego języka odnosi się prawie wyłącznie do tekstów o charakterze urzędowym oraz prawnym i administracyjnym²⁷. Reguły dostosowywania tekstów do potrzeb obywateli według zasad *bürgernabe Sprache* mają więc na celu takie działania, które sprawią, że tekst zyska możliwie szeroki zasięg społeczny i będzie zrozumiały dla każdego (przeciętnego) obywatela²⁸. Ten wariant języka różni się więc zdecydowanie od dwu pozostałych, których grupami docelowymi są osoby obciążone różnego rodzaju problemami w przyswajaniu nowych informacji, i to zarówno z powodu trudności w uczeniu się, jak i ze względu na różnego rodzaju zaburzenia i deficyty intelektualne. Dlatego też istnieje spora trudność w jednoznacznym oddzieleniu odbiorców *Leichte Sprache* od grup docelowych *Einfache Sprache*, tym bardziej, że w literaturze fachowej brak jest jakichkolwiek wyznaczników różnicujących od siebie obydwie te warianty języka. Najczęściej autorzy odnoszą stopień trudności tekstów zredagowanych w LS lub w ES do stopnia zaawansowania językowego zawartego w Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ)²⁹.

²⁴ Uzupełnione m.in. o kilka praktycznych przykładów, np. jak zastąpić poszczególne konstrukcje zdań podrzędnie złożonych prostszymi strukturami. Autorka nowszego zestawienia dopuszcza także użycie wyrażen metaforycznych, ale tylko wówczas, jeśli metafory odnoszą się bezpośrednio do otoczenia i dnia codziennego odbiorcy.

²⁵ Warto jednak dodać, że pracę nad naukową podbudową koncepcji LS rozpoczęto dopiero w roku 2015, więc wkrótce pojawią się z pewnością publikacje zawierające nowe wyniki badań, które pozwolą na stworzenie jeszcze dokładniejszego katalogu reguł, według których należy dostosowywać teksty do potrzeb osób niepełnosprawnych intelektualnie.

²⁶ *Bürgernabe Sprache* to w wolnym tłumaczeniu *język przyjazny dla obywatela* [R.K.]

²⁷ Por. K. Schubert, *Bürgernabe Sprache. Überlegungen aus fachkommunikationswissenschaftlicher Sicht*, „SYNAPS” 2013, nr 29, s. 48.

²⁸ Ułatwienia językowe dotyczą tu w głównej mierze płaszczyzny leksykalnej (ograniczenie terminologii fachowej) oraz składniowej (zastosowanie prostszych konstrukcji zdaniowych i gramatycznych, unikanie stylu nominalnego, itp.) (Por. ibidem s. 48–57).

²⁹ https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/attachments/ESOKJ_Europejski-System-Opisu.pdf

I tak z literatury fachowej wynika, że adresatami *Einfache Sprache* są w głównej mierze osoby, które potrafią czytać, ale robią to niechętnie, ponieważ mają problemy ze zrozumieniem bardziej złożonych treści. Są to przede wszystkim osoby z niewielkim doświadczeniem edukacyjnym, ze słabo rozwiniętą umiejętnością czytania i pisanania, które dzięki tekstom napisanym prostszym językiem odnajdują znowu „radość z lektury”³⁰. Autorzy tekstów w ES starają się nie używać słów pochodzenia obcego, a każde trudniejsze sformułowanie objaśniają dodatkową definicją. Bardzo rzadko stosują tryb przypuszczający czy stronę bierną. Charakterystyczne dla ES są zdania, które zawierają maksymalnie do 15 słów i najwyżej jeden przecinek. Odpowiadają one poziomowi rozumienia tekstu A2/B1 według Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego³¹.

Adresatami *Leichte Sprache* są przede wszystkim osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz z deficytami poznawczymi, które w sposób bardzo ograniczony radzą sobie z rozumieniem tekstu czytanego. Zgodnie z zaleceniami twórców LS do grupy tej należą także osoby z trudnościami w nauce, oraz chorzy z demencją, afazją, z nabytymi zaburzeniami intelektualnymi na skutek urazów, wypadków, chorób, itp. Teksty formułowane przy pomocy *Leichte Sprache* dostosowywane są więc w głównej mierze do odbiorców, którzy nie są w stanie, ze względu na trudności w przyswajaniu wiedzy, samodzielnie uczestniczyć w przekazach kierowanych przez media lub instytucje publiczne do ogółu społeczeństwa. Zazwyczaj zawierają one tylko najważniejsze stwierdzenia, wyrażone w krótkich zdaniach, prostymi słowami, z pełnym wykluczeniem słów pochodzenia obcego. W porównaniu z *Einfache Sprache* są one jeszcze bardziej uproszczone i odpowiadają poziomowi językowemu A1/A2³².

Z powyższej charakterystyki wynika, że adresaci uproszczonego języka (zarówno LS, jak i ES) posiadają podstawową umiejętność czytania. Nie jest ona jednak wystarczająca do zrozumienia tekstów pisanych językiem standardowym. Osoby takie określane są mianem analfabetów funkcjonalnych. Ich umiejętność czytania ze zrozumieniem jest zdecydowanie niższa, niż się powszechnie zakłada, co nie pozwala im zachować równości szans w życiu codziennym³³. Do grupy analfabetów należą również osoby, które z powodu choroby, wypadku lub w sposób naturalny wraz z wiekiem zapominają wyuczone umiejętności. Jest to tzw. analfabetyzm wtórny³⁴. Niezależnie od rodzaju analfabetyzmu skutkuje on pogorszeniem się statusu społecznego osób nim dotkniętych. „Analfabetyzm jest czynnikiem wykluczenia i ubóstwa, który utrudnia uczestnictwo obywateli w rynku pracy, ogranicza ich udział w demokracji i w życiu społeczeństwa, jak też poważnie wpływa na ich pełny rozwój

³⁰ Por. I. Oomen-Welke, <https://www.phfreiburg.de/fileadmin/dateien>

³¹ Por. <http://www.klarunddeutsch.de/cms/website.php?id=/de/index/einfachesprache.htm>

³² Por. <http://www.klarunddeutsch.de/cms/website.php?id=/de/index/einfachesprache.htm>

³³ Por. Opinia Komitetu Regionów, <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2010-175-26,67959613.html>

³⁴ Por. A., Skudrzyk, *Analfabetyzmy współczesne*, Instytut Języka Polskiego, Uniwersytet Śląski, Towarzystwo Miłośników Języka, Katowice 2004, s. 7

osobisty oraz ochronę ich praw”³⁵. Krajowe badanie umiejętności czytania i pisania przeprowadzone w Niemczech w roku 2010 wykazało, że analfabetyzm funkcjonalny dotyka 7,5 mln osób w wieku 18–64, co stanowi 14% całego społeczeństwa. Jak podaje Przybylska³⁶, ogółem prawie 60% dorosłych mieszkańców Niemiec klasyfikuje się do grona analfabetów, analfabetów funkcjonalnych oraz osób o niewystarczających umiejętnościach w zakresie czytania i pisania, co zdecydowanie pokazuje zasadność stosowania prostego języka w codziennej komunikacji społecznej.

Oprócz analfabetów funkcjonalnych i analfabetów wtórnych do grupy adresatów LS twórcy tej koncepcji zaliczają także imigrantów ze słabą znajomością języka niemieckiego. Czy jednak jest to założenie słuszne i czy teksty zredagowane według zasad LS posiadają potencjał dydaktyczny, pozwalający imigrantom na szybkie opanowanie języka docelowego oraz na integrację ze społeczeństwem? Na to pytanie postaramy się odpowiedzieć w dalszej części tekstu.

5. *Leichte Sprache* z perspektywy nauczania języka niemieckiego jako drugiego (L2)

Choć twórcy *Leichte Sprache* podkreślają, że teksty dostosowane do potrzeb osób ze słabo rozwiniętą umiejętnością czytania w języku ojczystym mogą stanowić również dobry materiał językowy dla osób rozpoczynających naukę danego języka jako obcego/drugiego (L2), to jednak trudno doszukać się w nich cech wymaganych od materiałów dydaktycznych, stosowanych powszechnie w nauczaniu języków obcych. Podejście to znalazło w międzyczasie wielu krytyków, którzy wskazują przede wszystkim na sztuczny³⁷ charakter uproszczeń w LS, nie odpowiadający sposobom dydaktyzacji materiałów przeznaczonych do nauki języków obcych³⁸. Głównym zarzutem jest fakt, że teksty te nie są autentyczne i w związku z tym nie nadają się do przekazywania faktycznego sposobu użycia słów i struktur gramatycznych danego systemu językowego³⁹. Poza tym nadmierna ilościowa i jakościowa redukcja słownictwa (m.in. zakaz używania synonimów) nie uwzględnia progresji leksykalnej, koniecznej do rozwijania kompetencji komunikacyjnej ucznia. Zgodnie z założeniami dydaktyki nauczania języków obcych input językowy powinien być autentyczny i jak najbardziej zbliżony do faktycznego użycia języka danej społeczności. Dlatego też nawet od tekstów preparowanych i dydaktyzowanych wymaga się progresji gramatycznej i leksykalnej. Wiąże się to również z koniecznością dostarczania uczniom

³⁵ Opinia Komitetu Regionów, <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2010-175-26,67959613.html>

³⁶ E. Przybylska, *Alfabetyzacja i edukacja podstawowa osób dorosłych jako wyzwanie teraźniejszości*, „Przegląd Pedagogiczny” 2014, nr 2, s. 34.

³⁷ Por. sformułowanie „künstliche Sprache“ (sztuczny język) w odniesieniu do LS w: A. Heine, *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache – eine besondere Form „Leichter Sprache“? Überlegungen aus der Perspektive des Faches DaF/DaZ*, [w:] B. Bock, U. Fix, D. Lange (red.), op. cit., s. 402.

³⁸ Por. A. Stefanowitsch, op. cit., s. 32–44 oraz A. Heine, op. cit., s. 401–414.

³⁹ A. Stefanowitsch, op. cit., s. 39.

takiego inputu językowego, który będzie zawsze nieznacznie przewyższał obecny poziom kompetencji uczącego się⁴⁰. Teksty redagowane zgodnie z regułami LS reprezentują stały poziom trudności i nie mogą spełnić również tego warunku. Są one ponadto pozbawione wiedzy realioznawczej i kulturowej, co stanowi jeden z ważniejszych zarzutów, dyskredytujących je jako materiał umożliwiający np. integrację społeczną osobom o pochodzeniu imigracyjnym. Porównując zaś zasady redagowania tekstów w *Leichte Sprache* z najprostszymi tekstami zdydaktyzowanymi do potrzeb nauczania języków obcych, dostrzeżemy od razu wiele sprzeczności. I tak np. konieczność wyeliminowania z tekstów LS słów pochodzenia obcego oraz terminologii fachowej może być utrudnieniem dla uczących się danego języka, ponieważ równocześnie pozbawia się ich internacjonalizmów, które zazwyczaj ułatwiają zrozumienie tekstu. Ta sama zasada dotyczy danych liczbowych, dat i wielkości wyrażonych cyfrą. Są to informacje, które nie wymagają od ucznia wiedzy językowej i często dzięki jego ogólnej wiedzy o świecie stanowią pomocny kontekst we właściwym zrozumieniu i zinterpretowaniu czytanych treści⁴¹. A. Stefanowitsch⁴² zwraca ponadto uwagę na fakt, że teksty w LS nie zawierają żadnych elementów, pozwalających na elaborację, czy antycypację informacji, ponieważ są one prawie zupełnie pozbawione spójników i zdań podrzędnie złożonych, wskazujących na logiczne związki przyczynowo-skutkowe, co zdecydowanie nie przyczynia się do rozwijania sprawności rozumienia tekstu czytanego w L2.

Już z tego krótkiego zestawienia różnic między tekstami uproszczonymi w *Leichte Sprache* a tekstami zdydaktyzowanymi w podręcznikach do nauki języka obcego wynika jednoznacznie, że cele ich autorów są zupełnie rozbieżne, podobnie jak różne są grupy docelowe obydwu rodzajów tekstów. Osoby uczące się języka obcego nie znają wprawdzie ani potrzebnego słownictwa, ani też wszystkich struktur gramatycznych, ale nie mają problemu z właściwą interpretacją kontekstu, czy z dostrzeżeniem koherencji w tekście. Natomiast osoby z różnego rodzaju deficytami intelektualnymi znają język, nie są jednak w stanie zrozumieć złożoności struktury czytanego tekstu. Abstrahując od celów dydaktycznych, należy jednak przyznać, że LS może również w przypadku cudzoziemców, nieznających języka docelowego służyć im (szczególnie na początku edukacji) jako instrument do komunikowania prostych, podstawowych treści, np. urzędowych, co może znacznie przyspieszyć ich integrację społeczną. Język ten nie powinien mieć jednak znaczenia dydaktycznego, a jedynie informacyjne.

6. Wnioski

Podsumowując dotychczasowe rozważania na temat stosunkowo nowego zjawiska językowego, jakim jest *Leichte Sprache*, nasuwa się kilka wniosków. Jako uproszczony

⁴⁰ Por. ibidem.

⁴¹ Por. A. Heine, op. cit., s. 405.

⁴² A. Stefanowitsch, op. cit., s. 39.

wariant języka narodowego przeznaczony do komunikacji społecznej, a zwłaszcza do komunikacji instytucji publicznych z określonymi grupami społecznymi spełnia on swoją zasadniczą rolę, jaką jest włączenie wszystkich obywateli do uczestnictwa w życiu publicznym. Inkluzja językowa tych grup jest jednym z ważniejszych zadań współczesnego świata. Zgodnie z tym założeniem *Leichte Sprache* jest ważnym narzędziem integracji, umożliwiającym osobom niepełnosprawnym korzystanie z prawa do informacji. Jest językiem włączającym do życia publicznego grupy wykluczone ze względu na niewystarczające umiejętności rozumienia tekstów oficjalnych (urzędowych, publicystycznych, reklamowych, prawniczych, politycznych itp.). Należy jednak pamiętać o pomostowej funkcji LS i wyraźnie odróżniać od siebie potrzeby poszczególnych grup docelowych. W przypadku, gdy grupą docelową są osoby, które nie mają poważnych i trwałych zaburzeń poznawczych (np. imigranci), należy próbować stopniowo przybliżać im autentyczny język standardowy, ponieważ brak progresji gramatycznej i leksykalnej w jego uproszczonym wariantcie LS nie zapewni pełnego uczestnictwa w komunikacji społecznej. Dlatego też teksty w LS nie powinny zastępować tekstów autentycznych, lecz powinny je uzupełniać. W przestrzeni publicznej wskazane jest więc równoczesne udostępnianie informacji w języku standardowym oraz uproszczonym.

Aby jednak skutecznie realizować cele inkluzji językowej i zapobiegać wykluczeniu społecznemu grup z trwałymi dysfunkcjami intelektualnymi, w LS powinny być redagowane wszystkie teksty adresowane do ogółu społeczeństwa, a zwłaszcza informacje przekazywane obywatelom przez rząd i administrację publiczną, komunikaty instytucji państwowych, samorządowych i organizacji pozarządowych, programy wyborcze, informacje dotyczące zdrowia, prawa i najważniejszych badań naukowych, informacje przekazywane przez największe firmy i instytucje komercyjne (np. banki, towarzystwa ubezpieczeniowe), wszelkie umowy i regulaminy, w których stroną jest zwykły obywatel, oraz najważniejsze informacje publikowane w mediach. Wydaje się, że dotychczasowe regulacje prawne, obowiązujące w tej kwestii w Niemczech, dobrze spełniają swoją rolę, ponieważ większość formularzy, broszur informacyjnych oraz stron internetowych instytucji publicznych zawiera najważniejsze treści sformułowane w LS, co może stanowić dobry wzór do naśladowania dla polskich ustawodawców.

Bibliografia

- Antos G., *Leichte Sprache als Polütölekt – Anmerkungen zu den Einflussfaktoren: Verständlichkeit, Fremdheit und Transaktionskosten*, [w:] B. Bock, U. Fix, D. Lange (red.), „*Leichte Sprache*” im Spiegel theoretischer und angewandter Forschung, Frank & Timme, Berlin 2017, s. 129–143.
- Bock B., Fix U., Lange D. (red.), „*Leichte Sprache*” im Spiegel theoretischer und angewandter Forschung, Frank & Timme, Berlin 2017.

- Bredel U., Maaß Ch., *Leichte Sprache. Theoretische Grundlagen. Orientierung für die Praxis*, DUDEN, Berlin 2016.
- Gernet K., *Mein Märchen-buch in leichter Sprache. 6 Märchen der Brüder Grimm*, Don Bosco Medien GmbH, München 2017.
- Heine A., *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache – eine besondere Form „Leichter Sprache“? Überlegungen aus der Perspektive des Faches DaF/DaZ*, [w:] B. Bock, U. Fix, D. Lange (red.), „Leichte Sprache“ im Spiegel theoretischer und angewandter Forschung, Frank & Timme, Berlin 2017, s. 401–414.
- Iwan P., *Kryteria oceny tekstów dydaktycznych do nauki języków obcych w dobie globalizacji*, [w:] W. Kojs (red.), *Nauczyciel w nowej rzeczywistości edukacyjnej*, Cieszyn 2004, s. 269–278.
- Jekat S.J., Germann E., Lintner A., Soland C., *Wahlprogramme in Leichter Sprache – Eine korpuslinguistische Annäherung*, [w:] B. Bock, U. Fix, D. Lange (red.), „Leichte Sprache“ im Spiegel theoretischer und angewandter Forschung, Frank & Timme, Berlin 2017, s. 229–246.
- Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych*, [w:] *Poradnik Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2013.
- Lasch A., *Zum Verständnis morphosyntaktischer Merkmale in der funktionalen Varietät „Leichte Sprache“*, [w:] B. Bock, U. Fix, D. Lange (red.), „Leichte Sprache“ im Spiegel theoretischer und angewandter Forschung, Frank & Timme, Berlin 2017, s. 275–299.
- Leichte Sprache: Ein Ratgeber*, Netzwerk Leichte Sprache, 2014, http://www.leichte-sprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf. 28.05.2018.
- Maaß Ch., *Leichte Sprache. Das Regelbuch*, Lit-Verlag, Münster 2015.
- Oomen-Welke I., *Leichte Sprache, Einfache Sprache und Deutsch als Zweitsprache*, https://www.phfreiburg.de/fileadmin/dateien/zentral/zwh/paedagogische-werkstatt/SoSe_2016/Oomen-Welke_Leichte_Sprache_2015-1-28.pdf. 1.06.2018.
- Opinia Komitetu Regionów „Zwalczanie analfabetyzmu funkcjonalnego – Opracowanie ambitnej europejskiej strategii przeciwdziałania wykluczeniu i wspierania rozwoju osobistego”, Dz.U.UE C z dnia 1 lipca 2010 r., <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2010-175-26,67959613.html>. 01.06.2018.
- Piekot T., Zarzeczny G., *Prosta polszczyzna*, „Przegląd Uniwersytecki” 2013, nr 4, s. 26–28.
- Piekot T., Zarzeczny G., Moroń E., *Upraszczenie tekstu użytkowego jako (współ)działanie. Perspektywa prostej polszczyzny*, [w:] S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, T. Piekot (red.), *Działania na tekście. Przekład – redagowanie – ilustrowanie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015, s. 99–116.
- Priebe C., *Bedingungen und Möglichkeiten des Einsatzes Leichter Sprache in der Schule – Ein Praxisprojekt*, [w:] B. Bock, U. Fix, D. Lange (red.), „Leichte Sprache“ im Spiegel theoretischer und angewandter Forschung, Frank & Timme, Berlin 2017, s. 469–472.

- Przybylska E., *Alfabetyzacja i edukacja podstawowa osób dorosłych jako wyzwanie teraźniejszości*, „Przegląd Pedagogiczny” 2014, nr 2, s. 28–39.
- Radünzel C., *Leichte Sprache: Eine linguistische Betrachtung eines sprachlichen Phänomens auf der Grundlage polnischer und deutscher Beispieltex-te*, „Zeitschrift für Slawistik” 2017, nr 62/1, s. 48–94.
- Schubert K., *Bürgernabe Sprache. Überlegungen aus fachkommunikationswissenschaftlicher Sicht*, „SYNAPS” 2013, nr 29, s. 48–57.
- Skudrzyk A., *Analfabetyzmy współczesne*, Instytut Języka Polskiego, Uniwersytet Śląski, Towarzystwo Miłośników Języka, Katowice, 2004, <http://uranos.cto.us.edu.pl/~tmjp/skudrzyk.pdf>. 01.06.2018.
- Stefanowitsch A., *Einfache Sprache für eine komplexe Welt: Ein Paradoxon (nicht nur) des Fremdsprachenunterrichts*, „ÖDaF-Mitteilungen” 2015, nr 31(2), s. 32–44.

Źródła internetowe

- http://www.leichtesprache.de/dokumente/upload/21dba_regeln_fuer_leichte_sprache.pdf. 28.05.2018.
- <http://www.klarunddeutlich.de/cms/website.php?id=/de/index/einfachesprache.html>. 01.06.2018.
- <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2010-175-26,67959613.html>. 01.06.2018.
- https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/attachments/ESOKJ_Europejski-System-Opisu.pdf. 28.05.2018.